

Levant-Doğu Akdeniz ve enerji satrancı

Filiz Katman ¹

Özet

Tarih boyunca enerji ve su kaynaklarına erişim ve hâkimiyet, savaşların ve çatışmaların önde gelen nedenlerinden biri olmuştur. Akdeniz, bu açıdan da kendisini çevreleyen coğrafyadaki enerji talebiyle enerji arzının tam kalbinde yer alması nedeniyle mücadele sahası olmaya devam edecektir. Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattı, Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattıyla beraber diğer doğalgaz ve petrol boru hatları ile su kaynakları, dünyanın içinde bulunduğu enerji ve doğal kaynakların paylaşımı sorunu açısından bakıldığında, Akdeniz'in enerji açısından önemi bir kez daha anlaşılacaktır. 2011 yılında Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ile İsrail arasında Doğu Akdeniz'de doğal gaz arama çalışmalarına yönelik imzalanan anlaşma, Akdeniz'in enerji açısından önemini bir kez daha ortaya koymuştur. Bu makalede, Doğu Akdeniz'de son dönemde enerji kaynaklarının paylaşımı konusunda yaşanan gelişmelerin Kıbrıs meselesi dahil olmak üzere bölgede oynanan satrançta nasıl paradigma değişikliğine yol açtığı tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Doğu Akdeniz, Levant, Enerji, Kıbrıs, Doğal Gaz, Türkiye, Kıbrıs Rum Yönetimi, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, İsrail, Türkiye, Suriye, Ürdün, Lübnan, Kıbrıs, Filistin.

Levant-Eastern Mediterranean and Energy Chess

Abstract

Throughout the history, reaching and controlling energy and water resources have always been a leading parameter of wars and conflict. Mediterranean will continue to be a battlefield due to being located right in the heart of the energy demand and supply in the surrounding geography. Kirkuk-Yumurtalık Oil Pipeline together with Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline and with other natural gas and oil pipelines and water resources, the vitality of the Mediterranean can be grasped once more with regard to the problem of sharing

¹ Yrd. Doç. Dr., İstanbul Aydın Üniversitesi Enerji Politikaları ve Piyasaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi, filizkatman@aydin.edu.tr

the world's energy and natural resources. Agreement signed between Greek Cypriot Administration of Southern Cyprus and Israel in 2011 on search for natural gas in the Eastern Mediterranean reveals the vitality of Mediterranean in terms of energy once again. In this article, the impacts of developments in the Eastern Mediterranean on energy sharing on the chess played in the region including Cyprus and the paradigm shift will be discussed.

Key Words: *Eastern Mediterranean, Levant, Energy, Cyprus, Natural Gas, Turkey, Turkish Republic of Northern Cyprus, Greek Cypriot Administration of Southern Cyprus, Israel, Syria, Jordan, Lebanon, Palestine.*

Giriş

Doğu Akdeniz, Akdeniz'in doğusunda yer alana Kıbrıs adası, İsrail, Filistin (Gazze Şeridi), Ürdün, Lübnan, Türkiye ve Suriye'yi içine alana bölgeyi tarif etmek için kullanılır. Genel bir tabirle 'Anadolu ile Mısır' arasında kalan bölgedir ki tarih boyunca 1497'den bu yana 'Levant' olarak da geçmiştir ki bu tabir Batı Asya, Doğu Akdeniz ve Kuzeydoğu Afrika'nın kesişme noktası olarak da tanımlanır. Levant tabirinin ilk kullanımı 1497'ye dek uzanır. Kelime kökeni 'yükseliş' yani güneşin yükselişi anlamına gelen Fransızca *levant* kelimesidir. Tarih boyunca farklı medeniyetlerce sözü edilen coğrafya için kullanılan bu kelime 1920-46 yılları arasında Fransız mandası altındaki Suriye ve Lübnan için kullanılmıştır. Kıbrıs bölgesine de halihazırda UCLA, UCL, British Council gibi çok sayıda kurumdaki araştırmalarda Levant Çalışmaları adı altında yer verilmektedir.

"Yenidünyada bugüne kadar Avrupa, Asya ve Afrika kıtaları açısından Akdeniz havzası ve bu havza içinde yer alan Kıbrıs adasının taşıdığı önemde stratejik önemi haiz bir coğrafya keşfedilmemiştir."

Dünyaca ünlü İngiliz şair ve oyun yazarı William Shakespeare, ünlü eserlerinden Othello'da Kıbrıs'ı bu şekilde tarif ediyordu. Devletlerin coğrafi özellikleriyle siyasetleri arasındaki ilişkileri inceleyen bilim dalı olarak tarif edilebilecek olan jeopolitik açıdan Kıbrıs, Akdeniz'deki uçak gemisi olarak tanımlanmaktadır. Tarih boyunca dönemlerinin güçlü imparatorluklarının idaresi altına almak için uğraştıkları Ada, 1960'taki bağımsızlığına ve ardından yaşanan olaylar sonucu tarihte "Kıbrıs sorunu" olarak anılıncaya kadar Mısır İmparatorluğu, Büyük İskender, Bizans İmparatorluğu, İngiliz Krallığı, Osmanlı İmparatorluğu ve son olarak Birleşik Krallık hakimiyeti altında kalmıştır. Büyük güçlerin hakimiyet mücadelesine sahne olmasının nedeni Denктаş şöyle açıklıyordu:

"Kıbrıs Adası tarih boyunca hep stratejik bir öneme sahiptir. Kimin elinde olursa Akdeniz'i, Ortadoğu'yu ve Kuzey Afrika'yı kontrol eder. Roma İmparatorluğu'ndan Osmanlı'ya kadar. Osmanlılar 307 yıl Kıbrıs Adası'ndan Akdeniz'e hakim oldular. İngilizler tüm Ortadoğu'yu Kıbrıs'tan yönettiler. İngilizler neden, iki askeri üssü hep korumuştur? İngiliz toprağı sayılan Rum kesimindeki İngiliz askeri üsleri İngiltere ve ABD için Akdeniz'de doğal uçak gemisi olarak kaldı. Bu askeri üsleri Ortadoğu'ya askeri müdahale için sıçrama tahtası olarak kullandılar. Yıllardır müzakereler sürüyor, İngiltere hiçbir zaman İngiliz üslerini pazarlık konusu yapmadı. Üslerden vazgeçmedi. Bunun derin bir anlamı var."

Kıbrıs, jeopolitik olarak deniz ticaret yolları üzerinde bulunan, Süveyş Kanalı'nın açılmasından sonra önemi artan, askeri açıdansa "yığınak bölgesi, hava kuvvetleri için bir üs,

istihbarat ve karsı istihbarat faaliyetleri için çok değerli imkânlar sahip” bir Ada olarak nitelenmektedir. Tarih boyunca enerji ve su kaynaklarına erişim ve hakimiyet, savaşların ve çatışmaların önde gelen nedenlerinden biri olmuştur. Kıbrıs, bu açıdan da kendisini çevreleyen coğrafyadaki enerji talebiyle enerji arzının tam kalbinde yer alması nedeniyle mücadele sahası olmaya devam edeceği görülmektedir.

Kıbrıs’ın konumuna Atatürk tarafından şu şekilde dikkat çekilmiştir: Güney sahillerinde bir tatbikatı izlemekte olan Atatürk çevresinde topladığı kurmaylarına "Türkiye'nin yeniden işgal edildiğini ve Türk Kuvvetlerinin sadece bu bölgede mukavemet ettiğini farz edelim. İkmal yollarımız ve imkanlarımız nelerdir?" sorusunu sorar. Subaylar birçok görüş ve düşünceleri ileri sürerler. Atatürk hepsini sabırla dinler sonra elini haritaya uzatır ve Kıbrıs'ı işaret ederek "Efendiler Kıbrıs düşman elinde bulunduğu sürece bu bölgenin ikmal yolları tıkanmıştır. Kıbrıs'a dikkat ediniz. Bu ada bizim için çok önemlidir" der. İngiliz Amirali Lord John Hay Kıbrıs'ı "bir deniz üssü olarak elde edilebilecek en iyi yer" olarak nitelerken İngiliz Devlet Adamı Beaconsfield de Kraliçe Victoria'ya Kıbrıs'ın "Ön Asya'nın Anahtarı" olduğunu söylüyordu.

Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattı, Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattıyla beraber diğer doğalgaz ve petrol boru hatları ile su kaynakları, dünyanın içinde bulunduğu enerji de doğal kaynakların paylaşımı sorunu açısından bakıldığında, Adaya atfedilen “stratejik” ifadesi bir kez daha mana bulmaktadır. 2011 yılında Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile İsrail arasında Doğu Akdeniz’de doğal gaz arama çalışmalarına yönelik imzaladıkları anlaşma, Adanın önemine binaen yazılan ve söylenenleri doğrular nitelikte. Türk Dışişleri Bakanlığı tarafından konuyla ilgili yapılan değerlendirmede “Kıbrıs Rum tarafının 2011 Eylül ayında Doğu Akdeniz’de başlattığı sondaj faaliyetleri çözüm süreci açısından en önemli risk” olarak değerlendirilmekteydi. Bakanlık, “KKTC Cumhurbaşkanı Eroğlu tarafından yaşanan bu krizin aşılabilmesi için doğal kaynakların hakça paylaşımına yönelik yapıcı önerisinin Rum tarafınca yanıtlanmadan iade edilmesi ise bir yandan Kıbrıs Türklerine de pay vermekten söz eden Rumların, doğal kaynakların nasıl paylaşılacağı konusunda takdir yetkisini tamamıyla kendilerinde gördüklerini ve halihazırda Birleşmiş Milletler himayesinde kapsamlı çözüm müzakereleri yürüttükleri Kıbrıslı Türkleri esasen müstakbel ortak olarak görmediklerini bir kez daha gözler önüne sermişlerdir” ifadesiyle krize yönelik bakış açısının müzakere sürecine verdiği zarara işaret etmektedir.

Doğu Akdeniz’de Enerji Satrancı

Doğu Akdeniz’deki enerji satrancının ilk hamlesi, Rumların 1979’da Spiros Kiprianu’nun Rum yönetimi lideri olduğu dönemde Mısır’la birlikte petrol macerasına girmesiydi. Ancak Rauf Denктаş’ın “Bu, bir savaş nedeni olur” açıklaması yapması sonrasında Türkiye’nin de tepkisiyle Birleşmiş Milletler (BM)’in devreye girerek Rum lider Kiprianu’nun “BM Genel Sekreteri, petrol konusunda geri adım atmamızı istiyor ve Türklerin şaka yapmadığını söylüyor” açıklamasından görüleceği üzere Rum tarafı geri adım atmıştı².

Daha sonra ise Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) Demokrat Parti Genel Başkanı, o dönemin Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Serdar Denктаş da 10 Aralık 2003’de yaptığı açıklamada, Kıbrıs adasının etrafında dünyanın en zengin petrol rezervleri olduğunun tespit edildiğine işaret ederek, Avrupa Birliği (AB) ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’nin bu petrol

² <http://www.sabah.com.tr/Gundem/2011/09/21/kibris-petrol-icinde-mi-yuzuyor#>

kaynaklarını kendi kontrollerine almak istediğini, bu nedenle Annan Planı'nın derhal imzalanarak, tüm Kıbrıs'ın Mayıs 2004'te AB'ye girmesi yönünde uğraş verdiğini söylemişti.

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi 2003 yılında Mısır'la başladığı Doğu Akdeniz'de petrol ve doğalgaz arama anlaşmasına, 2007'de Lübnan, Suriye ve İsrail ile devam etmişti. Hidrokarbon arama ruhsatı ihalelerine ilk olarak Şubat 2007'de başlayan Rum yönetimi, Doğu Akdeniz'i kendince parsellere ayırarak, uluslararası ihaleye çıkmıştı. 2009'da, Kıbrıs açıklarında Güney Kıbrıs'ın sözde "münhasır ekonomik bölgesi" içinde Güney Kıbrıs Rum Yönetimi adına petrol araştırma çalışması yapan Panama bandıralı Norveç araştırma gemisine Türk savaş gemisine müdahale edildiği haberleri Rum basınında çıkmıştı.

ABD'nin Güney Kıbrıs Büyükelçisi 27 Mayıs 2009'da yaptığı açıklamada ise "bir Amerikan şirketinin yakında petrol arama çalışmalarına başlayacağını"³ duyurması sonrasında KKTC bu duruma tepki göstererek ABD Büyükelçisi'ni kınamıştı. Rum tarafıysa, petrolle ilgili faaliyetlerini 'egemenlik hakkını kullanma' olarak nitelemesi sonrasında dönemin KKTC Cumhurbaşkanı Mehmet Ali Talat, Rum tarafına, petrol arama çalışmaları konusunda 'Türkiye'ye meydan okumak akıllıca değil' uyarısı yapmıştı.

Doğu Akdeniz'de suların ısınmasına neden olan bu gelişmenin fitili ise Türkiye ve İsrail arasında yaşanan krizin sonrasında, 11 yıl aradan sonra ilk kez Rum Lider Dimitris Hristofyas'ın İsrail'de üst düzey protokolle ağırlanması ve ağırlamanın ardından daha önce İsrail'le de doğalgaz arama anlaşması imzalayan Rum Yönetimi'nin İsrail'le 17 Aralık 2010'da iki ülkenin denizde münhasır ekonomik bölgelerinin (MEB) sınırlarını belirleyen anlaşmayı imzalaması sonrasında sürecin hızlandırılmasını istemesi ateşlemiştir⁴.

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi lideri Dimitris Hristofyas, 14 Mart'ta İsrail'e yaptığı ziyarette, İsrail doğal gazının Avrupa Birliği'ne Güney Kıbrıs üzerinden taşınması konusunu ele alacak bir çalışma grubu kurulması kararı alındığını açıklamıştı. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, sözde 'Münhasır Ekonomik Bölgesi'nde başlatacağını duyurduğu doğal gaz arama çalışmalarına Türkiye'nin tepkisini, Ağustos ayında BM ve AB'ye şikâyet etmişti. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Dışişleri Bakanı Erato Kozaku Markulli, 14 Ağustos'ta, Rum tarafının Doğu Akdeniz'de hidrokarbon aramaları konusunda 'Türkiye'nin herhangi bir şey yapmaya cesaret edemeyeceğini' iddia etmesi sonrasında Rum yönetiminin 2003'de Mısır'la yaptığı anlaşmaya imza koyan, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi eski dışişleri bakanlarından Nikos Rolandis de, sözde MEB içerisinde petrol ve doğal gaz arama çalışmalarıyla ilgili Türkiye'nin uyarılarını dikkate alması çağrısı yaparak 'Türkiye dediğini yapar' demişti ve dediği gibi de oldu.

Daha önce petrol ve doğal gaz aranmasına, sözde "bağımsızlık günü" olan 1 Ekim'de başlanacağını duyuran GKRY, bu kararını öne alarak, sondaja 18 Eylül Pazar akşamı başlamıştı. Rum Ticaret Bakanlığı'nın Enerji Direktörü Solon Kassinis⁵, sondaj platformunun 1650 metrelik deniz tabanına ulaşarak 80 metre de tabandan toprağı deldiğini açıkladı. Rum radyosu da sondaja başlayan Noble Energy şirketinin platformunun üzerinde İsrail insansız casus uçaklarının uçuş yaptıklarını ve İsrail donanmasına ait gemilerin de platformun doğusunda görüldüklerini duyurmuştu⁶. Sondaj

³ <http://www.sabah.com.tr/Gundem/2011/09/21/kibris-petrol-icinde-mi-yuzuyor#>

⁴ http://www.enerjihaber.com/israilin_kanatleri_altinda_sondaj-3-haber-258.html

⁵ <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/18773690.asp>

⁶ <http://www.sabah.com.tr/Gundem/2011/09/21/kibris-petrol-icinde-mi-yuzuyor#>

öncesi, İsrail'in "Leviathan" ismi verilen parselinde bulunan doğal gaz platformu 12. parsele taşınmıştı.

Yapılan uyarılar ile ortak çalışma çağrılarına rağmen Ada'nın güneyinde ihaleye çıkan Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin, Eylül 2011'de 13 petrol arama sahasından birini alan ABD'nin Noble Energy şirketiyle sondaj çalışmasını başlatmasından 3 gün sonra Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ise Türk Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO)'na Ada'nın etrafındaki aramalar için ruhsat verdi ve TPAO, Shell ile Kasım 2011'de Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde petrol arama, üretim ve paylaşım anlaşması imzaladı⁷. KKTC'nin aldığı siyasi karar çerçevesinde⁸ Gazimagosa kentinde karada 3 bin metreye kadar inilmesi planlanan Türk Yurdu-1 adı verilen bu kuyuda sondaja başladı. Petrol aranan Sınırüstü köyü, Shell şirketinin 1973'te sondaj yaptığı ve olumlu sonuçlara ulaştığı bölgede yer alıyor. TPAO ve Shell Güneydoğu Anadolu'da ise şeyl gaz (kaya gazı) üretiminde faaliyet gösterecek. 2 bin 500 metre deniz derinliğine sahip olan bölgede sondaj masraflarının Shell tarafından karşılanacağı belirtilirken sondajı yapacak dev platformun da Shell tarafından getirileceği ifade ediliyor.

GKRY'nin bu hamlesinin altına yatan sebepleri ele alındığında; GKRY'nin Ekim ayında gerçekleşecek Kıbrıs müzakerelerinin hemen öncesinde İsrail ile imzaladığı münhasır ekonomik bölge anlaşması gereği petrol ve doğal gaz arama çalışmalarıyla yarattığı bu fiili durumla gündemi müzakerelerden kaydırarak statükonun devamı yönünden bir siyaset izlediğini bir kez daha göstermiş olmaktadır. Bazı uzmanlarca⁹ bu, "Kıbrıs sorununu denize taşıma stratejisi" olarak nitelendirilmektedir. Diğer taraftan GKRY, çıkarılacak olası doğal gazdan elektrik sağlamayı da düşünüyor. GKRY'nin Şubat 2009'da Monchegorsk isimli Rum bandıralı Rus gemisini İran'dan Suriye'ye cephane götürdüğü sırada alıkoyarak, patlayıcı ve mühimmatı Rum Milli Muhafız Ordusu'na (RMMO) deniz üssüne boşaltması sonrasında bu mühimmatın 11 Temmuz'da patlamasıyla bölgedeki ana elektrik sağlayıcısı Vasiliko santrali de devre dışı kalmış, zaten zorda olan Rum ekonomisi büyük darbe almıştı. Rum yönetimi, ortaya çıkan elektrik açığını kapatmak için 16 Temmuz'dan bu yana KKTC'den elektrik alıyordu¹⁰.

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan¹¹, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Güney Kıbrıs açıklarında "Afrodit" ismiyle anılan 12. parselde petrol ve doğalgaz sondajı yapmasını "Bu münhasır ekonomik bölge tartışmalıdır, bu tartışmalı bölgede de böyle bir adımı atmalarının doğru olmadığını daha önce kendilerine de iletmiştik" sözleriyle değerlendirdi.

Gelinen durumla ilgili olarak Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Taner Yıldız¹², Kıbrıs Rum Kesimi'nin, kendi karasularının dışında arama yapmasını doğru bulmadığını belirterek bir yandan Gazimagosa'daki kara parçalarında çalışmaların devam ederken, diğer yandan da Akdeniz'de Antalya açıklarında yürütülen çalışmaların belli bir sistemde, belli bir program dahilinde devam ettiğini; bunun yanında 10'a yakın uluslararası firmanın da müracaat ettiği Mersin açıklarında petrol ve doğalgaz araması ile ilgili çalışmalar bulunduğunu vurguladı.

Burada ele alınması gereken bir başka konu ise mücadeleye sahne olan Akdeniz'deki enerji kaynaklarının ne büyüklükte olduğudur. Noble Energy şirketinin üst düzey bir yetkilisine göre, Kıbrıs

⁷ <http://www.cnnturk.com/2011/ekonomi/genel/11/23/akdenizde.rumlara.karsi.dev.adim/637659.0/index.html>

⁸ <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=20431272>

⁹ <http://www.usak.org.tr/myazdir.asp?id=2327>

¹⁰ <http://www.sabah.com.tr/Gundem/2011/09/21/kibris-petrol-icinde-mi-yuzuyor#>

¹¹ http://www.enerjihaber.com/israilin_kanatları_altında_sondaj-3-haber-258.html

¹² <http://www.turkishjournal.com/i.php?newsid=11495>

Rum kesimin tek yanlı parsellediği “12. ve 3. Parsel’deki yataklar ‘çok büyük’ ve Bu iki Kıbrıs parselinde bulunan yataklar Avrupa’nın önümüzdeki 100 yıllık enerji ihtiyacını karşılayabilecek ölçüde”.

Başka bir habere göreyse; Rumlar aslında doğalgaz aramalarını 3 veya 9’uncu parselde araştırma yapacaktı. Rum Yönetimi 2007’de bu yönde hem Suriye hem de Mısır’la anlaşmalar imzalandı. Anlaşmaların kamuoyuna açıklanmasından sonra Türkiye hem Suriye’ye hem de Mısır’a bu konuda sert tepki gösterdi. O dönem yapılan diplomatik temaslar sonucunda Suriye ve Mısır doğalgaz aramada geri adım attı. Rumlar da yalnız kalınca arama çalışmalarını sürdürmedi. Rumların geri adım atmasındaki en büyük tedirginliği bu parsellerin Türkiye’ye yakın olmasıydı. İsrail’in de doğalgaz arama konusunda Rumlara desteği sonrasındaki görüşmelerde seçilen 12. parsel Rum tarafı ve İsrail’e yakın olan parsel olması nedeniyle Türkiye’nin müdahalesinin zor olacağı düşünülüyordu¹³.

Türkiye ve Kıbrıs Türk tarafıysa parsel konusuna itiraz etmezken, 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti yasalarına dayanarak “Ada’da çözüm olmadan Rumlar doğal kaynakları tek başına çıkaramaz ve buradan kazanç elde edemez” tezini savunuyor. Atılacak bir adımda, 1960 Cumhuriyeti’ne göre Türklerin de onayı olmadığı belirtilerek itiraz ortaya koyuluyor. Türk Dışişleri Bakanlığı¹⁴ tarafından konuyla ilgili yapılan değerlendirmede “Kıbrıs Rum tarafının 2011 Eylül ayında Doğu Akdeniz’de başlattığı sondaj faaliyetleri çözüm süreci açısından en önemli risk” olarak değerlendirilmektedir. Bakanlık, “KKTC Cumhurbaşkanı Eroğlu tarafından açıklanan yaşanan bu krizin aşılabilmesi için doğal kaynakların hakça paylaşımına yönelik yapıcı önerinin Rum tarafınca yanıtlanmadan iade edilmesi ise bir yandan Kıbrıs Türklerine de pay vermekten söz eden Rumların, doğal kaynakların nasıl paylaşılacağı konusunda takdir yetkisini tamamıyla kendilerinde gördüklerini ve hâlihazırda Birleşmiş Milletler himayesinde kapsamlı çözüm müzakereleri yürüttükleri Kıbrıslı Türklerini esasen müstakbel ortak olarak görmediklerini bir kez daha gözler önüne sermişlerdir” ifadesiyle krize yönelik bakış açısının müzakere sürecine verdiği zarara işaret edilmektedir.

Bu minvalde, KKTC Cumhurbaşkanı Derviş Eroğlu ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan 21 Eylül’de New York’ta, Kıbrıs Türklerinin Ada ve çevresindeki doğal kaynaklar üzerindeki Rumlarla ortak sahibi oldukları eşit haklarını muhafaza etmek için Akdeniz’de Kıta Sahaneliği Sınırlandırma Anlaşması imzaladı. KKTC Bakanlar Kurulu da 22 Eylül’de TPAO’ya Ada’nın etrafındaki deniz alanlarında petrol-doğalgaz arama ruhsatları vermiş; TPAO da 26 Eylül’de Piri Reis sismik araştırma gemisi ile KKTC adına ”G bölgesi” olarak adlandırılan ruhsat sahasında jeofizik araştırma ve sismik veri toplama çalışmalarına başlamış ve 2 Kasım’da çalışmalarını tamamlayarak 4 bin kilometre alanda veri toplamıştır¹⁵.

KKTC Cumhurbaşkanlığı Eski Müsteşarı M. Ergün Olgun¹⁶, TEPAV ile ODTÜ Avrupa Çalışmaları Merkezi, 3 Şubat 2012 Cuma günü Doğu Akdeniz’de süren petrol ve doğalgaz arama çalışmaları konusunda yapılan toplantıda “Avrupa’nın petrol ihtiyacının yüzde 70’inin Akdeniz üzerinden taşındığını ve Doğu Akdeniz’de, Avrupa’nın 30 yıllık hidrokarbon ihtiyacını karşılayabilecek bir miktar olan 60 milyar varil hidrokarbon bulunduğu tahmin edildiğini belirterek, bu yataklara yakın olan Kıbrıs’ın Lübnan, Suriye ve İsrail ile arasında kalan bölgede 3,45

¹³ http://www.enerjihaber.com/israilin_kanatlari_altinda_sondaj-3-haber-258.html

¹⁴ <http://www.mfa.gov.tr/kibrista-3-eylul-2008-tarihinde-baslayan-bm-kapsamli-muzakere-sureci-baglamindaki-son-gelistmeler.tr.mfa>

¹⁵ <http://enerjigundemi.com/2012/02/turkyurdu%E2%80%99nda-ilk-kez-petrol-ve-gaz-aranacak/>

¹⁶ <http://www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/2653>

trilyon metreküp doğalgaz ve 1,7 milyar varil petrol bulunduğunu belirtildiğini” söyledi. Olgun, BM 1982 Deniz Hukuku Konvansiyonu’nun, “MEB” olarak kısaltılan “bir devletin belirlenen bölgede deniz kaynaklarının keşfi ve kullanımı üzerinde özel haklar kullandığı alanlar” konusundaki düzenlemelerine işaret ederek bu alanların belirlenmesinin “ortay hat çizgisi”, “bölgelerin ilgili taraflarca anlaşmayla belirlenmesi” ve mukayeseli unsurları göz önünde bulundurmayı gerektiren “hakkaniyet ilkesi”ne dayandığını belirtti. GKRY’nin deniz yetki alanlarının belirlenmesinde hakkaniyet ilkesini ve Kıbrıslı Türklerin haklarını ihlal ederek ortay hat çizgisine bağlı anlaşmalar yapmasının kabul edilemez olduğunu altını çizen Olgun, hakkaniyet ilkesinin ihlalinin Mısır, Suriye, Lübnan, İsrail ve Filistin halkının hakları için de geçerli olduğuna dikkat çekmişti. Piri Reis gemisi de, Ada çevresinde ruhsat verilen sahalarda başlattığı araştırmalarla 1974’ten sonra ilk kez bir Türk kuruluşu (TPAO) Güney Kıbrıs’ta fiili durum yaratmış oldu. Çalışmaların 2012 sonuna kadar süreceği, işlenmesininse 2014’ü bulacağı dikkate alındığında, önümüzdeki sürecin gündeminde Kıbrıs adasının yer bulacağı söylenebilir.

Türk tarafının diğer itiraz noktası ise Türkiye’nin bölgede en uzun kıyıya sahip ülke olması nedeniyle sahip olduğu haklar. Rumların sondaj kararı uluslararası hukuka aykırı ve provokasyon olarak değerlendirilerek KKTC ile imzalanan kıta sahanlığı anlaşması ile TPAO, fiili durum oluşturulmuş oluyor. Rumların ‘Afrodit’ adlı bölgenin uluslararası sular içinde yer alması ile Türk savaş gemileri de sondaj çalışmalarını takip ederken İsrail’in gizli servisi Mossad’a yakınlığıyla bilinen Depka internet sitesinde, İsrail donanması ile insansız hava araçlarının Türk donanmasını yakından takip ettiği yazılmıştı. Doğu Akdeniz’de suları ısıdıran bu gelişmeyle Yunanistan, Türkiye ve İsrail orduları alarma geçmişti.

AB’nin suları durultma yönünde çeşitli girişimleri olan AB Komisyonu’nun Genişlemeden Sorumlu Temsilcisi Stefan Füle, Rum lider Dimitris Hiristofyas’ı bizzat telefonla arayarak ‘sondajın ertelenmesi’ni istemesi, AB Dönem Başkanı Polonya’nın, Rumlardan ve AB Komisyonu’ndan kapsamlı bilgi alarak doğal gaz aranmasına ara verilmesini Rum Yönetimine iletmesi ve AB Dış İlişkiler Yüksek Temsilcisi Catherine Ashton’ın sözcüsü Maja Kocijancics’in, “Taraflar itidalli davranıp, sürecin başarıyla tamamlanması için elinden geleni yapmalıdır” açıklamasına rağmen süreç işlemeye devam etti.

Amerikan Noble Energy şirketinin, İsrail’in Delek şirketiyle birlikte Rumlardan kiraladığı deniz parseli, Kıbrıs adasının yaklaşık 200 kilometre güneyinde yer alıyor. Bölge aynı zamanda İsrail’in dev doğalgaz rezervleri bulduğu ve halen doğalgaz çıkardığı Leviathan bölgesine de bitişik. Noble Energy şirketinden yapılan açıklamalarda sondaj çalışmalarının uzun bir süreç olacağı vurgulanıyor. İki aydan uzun sürmesi beklenen ilk sondajda sürecin işleyişinde şu bilgiler öne çıkıyor¹⁷: Sismik veriler doğalgaz yataklarının deniz tabanının 2 bin metre altında olduğunu gösteriyor. Deniz tabanından 2 bin 300 metre altına kazılacak. İsrail’in Delek şirketi devreye girecek. Sondajı yapan Amerikan Noble ve Delek şirketi, doğalgazın Rum kesimine deniz altından dönecek borularla en erken 2014’te ulaşmasını hedefliyor. Sondaj yapılan parsel bitişik İsrail’in doğalgaz çıkardığı Leviathan bölgesinden Rum kesimine boru hattı döşenmesi de gündemde. Afrodit bölgesinden çıkacak doğalgazın miktarı ve kalitesi uygunsa, bu hatta bağlanacak.

¹⁷ <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/18773690.asp>

Türk Dış Politikası ve Doğu Akdeniz Sorunsalı

Amerikan Noble Energy şirketinin, Güney Kıbrıs açıklarında yürüttüğü sondaj çalışmalarına başlaması, bölgede Türkiye-İsrail-Güney Kıbrıs Rum Yönetimi üçgeninde krize neden olurken Türkiye de hamlesini milli petrol şirketi Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO) ile dünyanın önde gelen petrol şirketlerinden Shell ile Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde petrol arama, üretim ve paylaşım anlaşması imzalamak yönünde yaptı. Çalışmaların 2012 sonuna kadar süreceği, işlenmesininse 2014'ü bulacağı dikkate alındığında önümüzdeki sürecin gündeminde Adanın yer bulacağı söylenebilir. Kıbrıs'ın etrafını saran bölgelere "bölgesel ve stratejik güç" olma yolunda bir açılım sağladığı dikkate alındığında asırlar boyu süren mücadelenin anlamı daha iyi ortaya koyulabilecektir.

Doğu Akdeniz'de statükoyu değiştiren bu gelişmelerin Türk Dış Politikası'na etkisi hususunda çeşitli görüşler öne sürülüyor. Bunlardan bir tanesinde¹⁸ Türkiye'nin "komşularla sıfır sorun" paradigmasını Doğu Akdeniz'de zorladığının altı çiziliyor. Sondaj krizi ile Rum Kesimi ile ilişkilerinde Türkiye'nin reelpolitik ilkelere geri dönüş yapılmaya başlandığının USAK AB Araştırmaları Merkezi Politik Ekonomi Uzmanı Mustafa Kutlay'a göre, sondaj krizi ile birlikte Türkiye'nin Doğu Akdeniz ölçeğinde üç önemli reelpolitik mesajı aldı: Bunlardan birincisi, "Doğu Akdeniz'deki dengenin bir kez daha Türkiye aleyhine değiştiğidir" diyen Kutlay, tarihsel bir analiz yaparak, "1981'de Yunanistan'ın AB'ye üye olması, ardından 2004'te AB'ye Güney Kıbrıs'ın "Kıbrıs Cumhuriyeti" adı altında üye olmasıyla Doğu Akdeniz'de dengeler bozulmuştu. Rum Kesimi'nin son petrol arama hamlesi Türkiye tarafından karşılıksız bırakılırsa dengeler Türkiye aleyhine daha da bozulacaktır" dedi. İkinci olarak, Rumların sondaj arama faaliyetlerine başlamasıyla birlikte Doğu Akdeniz'de sıfır toplamlı bir oyun başlamış olduğunu belirten Kutlay, sorunları karşılıklı diyalog-temelli çözmek yerine, realist güç dengesini öne çıkaran bir politika anlayışıyla hareket eden Kıbrıs Rum Kesimi'ne Türkiye'nin de benzer bir stratejiyle cevap vermesi gerektiği mesajını veriyor. Son olarak ise, Kıbrıs meselesi çözülmedikçe Türkiye'nin başına daha birçok sorunun çıkmaya devam edeceğini belirten Kutlay görüşlerini şu şekilde özetliyor¹⁹: *"Güney Kıbrıs Rum Kesimi BM tarafından 'Kıbrıs Cumhuriyeti' adı altında egemen bir devlet olarak tanındığından dolayı, sondaj krizinde Rum Kesimi 'devlet' olmasından kaynaklanan haklarını kullandığını iddia ediyor. AB, Rusya, İngiltere gibi güçler de Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Akdeniz'de petrol arama hakkına sahip olduğunu söylüyor. Fakat Türkiye Rum Kesimini devlet olarak tanımadığı için konuya ilişkin bir anlaşmaya yanaşmıyor. Kısacası, daha Kıbrıs sorunu çözülmedikçe Türkiye bu ve bu gibi birçok sorunla karşı karşıya kalabilecek."*

Kutay'a göre Türkiye'nin kararlılık ve ciddiyetini hemen her platformda ısrarlı bir şekilde anlatması; bilhassa AB, ABD, BM, Rusya, Mısır ve Lübnan nezdinde diplomatik baskı uygulaması yerinde olacaktır²⁰. KKTC ile imzalanan anlaşma gereği vakit kaybetmeden sondaj çalışmalarına başlanmalı, Akdeniz'de Mısır ve Lübnan ile münhasır ekonomik bölge anlaşmaları imzalanması için girişimlerde bulunulmalıdır. Ayrıca Doğu Akdeniz'de "sıfır toplamlı bir oyunun" devreye girdiğinin idrakinde bir dış politika paradigması benimsenmelidir. Son dönemde Türk dış politikasının eş zamanlı olarak çok değişik cephelerde yoğun bir diplomasi trafiğine girdiği ortadadır. Bu durum Türkiye'nin enerjisini çok daha iktisatlı ve sonuç odaklı kullanmasını gerektirmektedir. Türkiye'nin enerjisini en yoğun şekilde harcaması gereken alanların başında ise Doğu Akdeniz'in geldiğini, bu

¹⁸ <http://www.usak.org.tr/haber.asp?id=1229>

¹⁹ <http://www.usak.org.tr/haber.asp?id=1229>

²⁰ <http://www.usak.org.tr/haber.asp?id=1031>

açından Doğu Akdeniz'in Türkiye için yaşam alanı oluşturan (*lebensraum*) bir alt-havza teşkil ettiğini belirtmek gerekir.

Doğu Akdeniz'de yaşanan gelişmelere diğer ülkelerin bakışı da farklılık arz ediyor. KKTC'li kaynaklar²¹, İngiltere'nin, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin bölgesinde kalan Ağrotur ve Dikelya'da iki ayrı askeri üssü bulunduğunu anımsatarak, İngilizlerin şu an için 'bekle ve gör' politikası izlediği görüşünde. AB içindeki son durum, Rumların lehine işliyor. Rumların petrol arama çalışmalarını, Fransa, Almanya, Yunanistan, Danimarka, Avusturya, Belçika ve Hollanda destekliyor. Bir görüşe göreyse bu desteğin nedeni, Avrupa'yı Rusya'ya bağımlılığını azaltmaya yarayacak enerjinin buradan sağlanacak olması ve enerji arayışındaki Çin'i Doğu Akdeniz'den uzak tutmaya yaramasıdır.

Sonuç

Doğu Akdeniz'deki enerji satrancı, öyle görüldüğü gibi 3 aktörle sınırlı değildir; ABD, AB, Rusya ve Çin gibi enerji kaynakları savaşının temel aktörleri de oyunun bir parçasıdır. "Arap Baharı" diye isimlendirilen halk ayaklanmalarının da bu dönemde yine oyunun diğer aktörleri olan Mısır, Lübnan ve Suriye bölgesinde çıkması da zamanlama açısından dikkatten kaçmaması gereken gelişmelerdir. Objektif dar tutulduğunda Yunanistan-İsrail-Türkiye-Kıbrıs üçgeninin öne çıktığı bu satrançta, büyük resim ise çok sayıda oyunun ve oyuncunun, hesabın iç içe geçtiği bir oyun olduğunu gösteriyor ve yine enerji bu denklemin de en fiyakalı bileşenidir.

Türkiye açısından bir alt-havza (*lebensraum*) olan Doğu Akdeniz, Türk Dış Politikası'nda son yıllarda olumlu gelişmelerin yaşandığı Ege Denizi'ndeki Türk-Yunan anlaşmazlığının yerini almaya aday görünürken enerji alanından bölgede yaşanan gelişmeler, Türk Dış Politikasının mücadele alanlarında yeni ve aktif bir cephenin açılmasına yol açmıştır. Türkiye kararlılığını attığı somut adımlarla ortaya koyarken bu olay, karşı taraftaki İsrail ile yaşanan ve Mavi Marmara ile derinleşen gergin ilişkilerde yeni bir kaynama noktası oluşmasına neden olmuştur.

Doğu Akdeniz'deki mevcut paradigmayı değiştiren enerji satrancı, bölge ülkelerinden biri olan Suriye'de yaşananlar ve müdahaleye varacak noktaya gelen gelişmeler dikkate alındığında dünya siyasetinde Orta Doğu ile birlikte merceğin odaklandığı yerlerden biri olmaya devam edecektir. Tarafların kararlı tutumları sorunu çıkmaza götürücü bir neden iken Suriye ile ilgili yaşananlar, ikinci bir mücadele sahasının açılması konusunda ülkelerde tereddüde yol açacaktır.

KAYNAKÇA

1. <http://www.usak.org.tr/haber.asp?id=1229>
2. <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/18773690.asp>
3. <http://www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/2653>

²¹ <http://www.ozgundurus.com/Haber/Haber-Analiz/04102011/Dogu-Akdenizde-petrol-savasi-kizisiyor-.php>

4. <http://enerjigundemi.com/2012/02/turkyurdu%E2%80%99nda-ilk-kez-petrol-ve-gaz-aranacak/>
5. <http://www.mfa.gov.tr/kibrista-3-eylul-2008-tarihinde-baslayan-bm-kapsamli-muzakere-sureci-baglamindaki-son-gelismeler.tr.mfa>
6. http://www.enerjihaber.com/israilin_kanatlari_altinda_sondaj-3-haber-258.html
7. <http://www.sabah.com.tr/Gundem/2011/09/21/kibris-petrol-icinde-mi-yuzuyor#>
8. http://www.enerjihaber.com/israilin_kanatlari_altinda_sondaj-3-haber-258.html
9. <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/18773690.asp>
10. <http://www.sabah.com.tr/Gundem/2011/09/21/kibris-petrol-icinde-mi-yuzuyor#>
11. <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=20431272>
12. <http://www.cnnturk.com/2011/ekonomi/genel/11/23/akdenizde.rumlara.karsi.dev.adim/637659.0/index.html>
13. <http://www.usak.org.tr/myazdir.asp?id=2327>
14. <http://www.sabah.com.tr/Gundem/2011/09/21/kibris-petrol-icinde-mi-yuzuyor#>
15. http://www.enerjihaber.com/israilin_kanatlari_altinda_sondaj-3-haber-258.html
16. <http://www.turkishjournal.com/i.php?newsid=11495>